

You are accessing the Digital Archive of the Catalan Review Journal.

By accessing and/or using this Digital Archive, you accept and agree to abide by the Terms and Conditions of Use available at http://www.nacs-catalanstudies.org/catalan_review.html

Catalan Review is the premier international scholarly journal devoted to all aspects of Catalan culture. By Catalan culture is understood all manifestations of intellectual and artistic life produced in the Catalan language or in the geographical areas where Catalan is spoken. Catalan Review has been in publication since 1986.

Esteu accedint a l'Arxiu Digital del Catalan Review

A l' accedir i / o utilitzar aquest Arxiu Digital, vostè accepta i es compromet a complir els termes i condicions d'ús disponibles a http://www.nacs-catalanstudies.org/catalan_review.html

Catalan Review és la primera revista internacional dedicada a tots els aspectes de la cultura catalana. Per la cultura catalana s'entén totes les manifestacions de la vida intel·lectual i artística produïda en llengua catalana o en les zones geogràfiques on es parla català. Catalan Review es publica des de 1986.

La literatura catalana avui: minifundisme i fragmentació **Toni Cucarella**

Catalan Review, Vol. XIX, (2005), p. 37-43

LA LITERATURA CATALANA AVUI: MINIFUNDISME I FRAGMENTACIÓ

TONI CUCARELLA

ABSTRACT

Thirty years after the death of Franco, Catalan literature written in the various Catalan-speaking territories remains divided. This article analyses the causes of the fragmentation of Catalan literature during the years of political transition and reflects upon the liquidationist obstinacy of Spanish nationalism and the weakness—possibly congenital—of Catalan culture.

LA UNITAT DEL CATALÀ: DE L'ESPERANÇA A LA FRAGMENTACIÓ

En la convocatòria d'enguany, l'Encontre d'Escriptors dels Premis Octubre de València va debatre sobre els encerts i els desencisos de la Transició.¹ Tancava el cicle de debats la taula redona que havia d'abordar "la fragmentació de la literatura catalana". La qüestió era adient al període polític sobre el qual es discutia, atès que la Transició ha provocat, fent balanç provisional, algunes víctimes. La més important, per a nosaltres, la unitat del català, i, com a conseqüència, la fragmentació de la literatura catalana.

Després de la mort del dictador, ens pensàvem —ho anhelàvem— que la llengua i la literatura catalanes havien d'encetar el camí cap a la unitat efectiva, després de segles en què els diferents territoris catalanoparlants ens havíem ignorat com a membres d'una mateixa comunitat cultural i lingüística. Tanmateix, a hores d'ara, gairebé trenta anys més tard, hem de posar en dubte que es pugui parlar de literatura catalana com un conjunt unitari: avui estem més dividits que aleshores, potser —per què no dir-ho— més dividits que mai, perquè ara som més conscients que havíem d'haver construït, per necessitat vital, la unitat de la nostra cultura, i n'hem afavorit, en canvi, la "deterioració".² La nostra literatura, la nostra llengua, lluny de beneficiar-se de la

1. XVIII Encontre d'Escriptors: *La cultura durant la transició*, València, 25-30 oct. 2004.

2. "Parceris culpa al modelo autonomista del deterioro de la unidad cultural". Aquest era el titular amb què el periòdic *Levante-EMV* (20 febr. 2001) resumia les declaracions de Francesc Parcerisas, aleshores director de la Institució de les Lletres Catalanes (ILC), fetes durant una visita a València amb motiu de la seua participació en el Fòrum de Debats de la Universitat. "En los años 60 y 70 había una gran unidad cultural poten-

nova etapa de llibertats, n'ha estat víctima principal i no, precisament, per successos fortuïts. La greu situació de fragmentació lingüística i literària que patim és a causa de l'obstinació liquidacionista d'uns, i de la feblesa potser congènita d'uns altres: nosaltres.

VALENCIÀ I CATALÀ, LEGALMENT DIFERENTS

Arran de la traducció de la Constitució europea al català, el govern espanyol ens ha regalat una polèmica que, mal que mal, ha resultat ben aclaridora de la situació a què hem arribat —si hom no té la vista embonada i l'oïda embussada.

En un primer moment —evitaré detallar ací tot el desgavell—, el ministre d'Afers Estrangers, Miguel Ángel Moratinos, va dir que la Constitució europea seria traduïda a les altres llengües oficials de l'estat: gallec, basc, català..., i valencià. Prestament, polítics i entitats culturals dels Països Catalans s'exclamaren indignats per aquesta relliscada —més aviat deliberada— del govern espanyol. El ministre Moratinos argumentà els motius d'aquesta diferenciació afirmant que legalment valencià i català són llengües distintes, si més no en l'ordenament jurídic estrictament espanyol. No obstant això, la sentència del Tribunal Constitucional 75/1997 afirma que la llengua dels valencians "podrà ser també denominada 'llengua catalana' en l'àmbit universitari, sense que això contradiga l'Estatut d'autonomia [del País Valencià]". Cal remarcar-ho: solament "en l'àmbit universitari". En els ensenyaments primari, secundari i batxillerat no és permesa aquesta denominació de llengua catalana. Encara més, l'any 1999 la Conselleria de Cultura, Educació i Ciència de la Generalitat Valenciana va trametre als inspectors d'ensenyament una circular perquè fiscalitzaren i sancionaren el professorat que fera servir en les seues classes el terme "llengua catalana".

DEL SECESSIONISME CLÀSSIC O BLAVERISME AL SECESSIONISME IL·LUSTRAT

Convé recalcar que les conductes segregacionistes s'han escampat arreu dels Països Catalans. La unitat de l'idioma no és solament una qüestió científica, sinó també —o sobretot— "mental", de "consciència": aquesta unitat és la que més s'està ressentint a causa del conflicte lingüístic. La novetat a què ens hem d'encarar ara és que també s'insis-

ciada por la reivindicación lingüística. En los 90, se ha impuesto el Estado de las autonomías y esa fragmentación administrativa no ha llevado aún a una disgregación lingüística, pero sí a una división de competencias que es perjudicial."

teix en la divergència valencià-català amb uns altres arguments que denominariem “secessionisme il·lustrat”. En aquest cas ja no parlem d’un secessionisme en la línia del blaverisme “clàssic”, barroer i ultradretà, sinó que és l’argument d’un sector intel·lectual i polític, amb formació universitària, que si bé no gosa de posar en dubte la unitat de la llengua —sovint evitant-ne qualsevol referència a la catalanitat—, tanmateix expressa una decisió lingüística i literària segregada, ja que proposa una divergència de camins normatius i de convivència per al valencià i el català, i, doncs, explícita la voluntat d’un futur escindit, a partir de personalitats culturals i polítiques diferenciades. Un cas paradigmàtic d’aquesta posició de secessionisme il·lustrat la trobem en l’erector de la Universitat de València Ramon Lapiedra, important avalador del denominat “pacte lingüístic valencià” i de la consegüent Acadèmia Valenciana de la Llengua, qui el 1996 declarava que l’Institut d’Estudis Catalans (entitat de la qual és membre de la secció científica) no devia ser l’autoritat normativa per al “valencià”.³ Finalment, un pacte Zaplana-Pujol va donar com a fruit la creació de l’Acadèmia Valenciana de la Llengua.⁴ Aquesta institució politiconormativa, en la qual s’hi barregen personatges que provenen del blaverisme més inculte amb professors universitaris com Albert Hauf, Rafael Alemany, Jordi Colomina, Antoni Ferrando, etc., està promovent una gramàtica “distintiva” per al valencià —que tard o d’hora acabarà essent distinta, com ha passat amb el gallec respecte del portuguès— i un diccionari oficial del valencià “genú”. Com hom diu en l’*Informe sobre la llengua i els escriptors del País Valencià*, “l’AVL té un paper ratificador de la normativa i el lèxic que prèviament ha aprovat políticament el govern de la Generalitat Valenciana”.⁵

Cal preguntar-se què succeirà quan l’AVL aprovarà definitivament la seua gramàtica distintiva. De moment, la normativa “provisional” és oficial per a l’administració autonòmica i està cada vegada més estesa en la municipal, és gairebé obligatòria en els llibres de text del País Valencià,⁶ és usada per periodistes, partits polítics i empreses privades.

3. “Éste [l’IEC] no es el ente oportuno” (*Levante-EMV* 15 nov. 1996). La notícia recull d’altres declaracions interessants de Ramon Lapiedra: “el valenciano (catalán) es la única lengua de cultura moderna que no tiene un ente normativizador, con potestad para determinar el código lingüístico”.

4. L’expresident de la Generalitat de Catalunya, Jordi Pujol, ho va afirmar en el decurs de les conferències i els debats dels darrers Premis Octubre (València, oct. 2004). Fins i tot va vanagloriar-se de la discreció amb què va dur a terme aquest pacte amb el seu homònim valencià Eduardo Zaplana.

5. ASSOCIACIÓ D’EScriptors EN LLENGUA CATALANA. “Informe sobre la llengua i els escriptors valencians”. *Quaderns Divulgatius* 20. Barcelona, 2002. Aquest informe es pot consultar també en la pàgina web de l’AELC: <<http://www.escriptors.com/documentos/20.1.pdf>>.

6. Cal recordar que la Generalitat Valenciana té competències per decidir l’homologació dels llibres de text en l’ensenyament; és a dir, pot aplicar-hi —i l’hi aplica— el *nihil obstat*.

La situació és ben esquizofrènica. Però encara no s'ha agreujat prou. Quin futur ens espera als escriptors i les escriptores que no abandonarem la normativa de l'IEC? En quina literatura "nacional" ens encabiran: en la catalana o en la valenciana? Cal pensar que tindrem dificultats per a poder publicar en les editorials valencianes. Però també les tindrem *in crescendo* en les de la resta dels Països Catalans, especialment en les del Principat. Al capdavant, estem assistint a la repetició del drama de la galleguització, com bé fan notar alguns rein-tegracionistes gal·lescs en observar el conflicte lingüístic valencià.⁷

ES FRAGMENTA LA LLENGUA, ES FRAGMENTA LA LITERATURA

Per força, el conflicte lingüístic ha acabat afectant la literatura mateixa. Vegem-ne alguns exemples.

En l'àmbit de la literatura juvenil (o de lectures obligatòries per als ensenyaments primari i secundari) algunes editorials del Principat adapten els textos d'autors i autores del País Valencià al dialecte oriental. Tanmateix, el cas més polèmic de totes aquestes "adaptacions" el va protagonitzar Harry Potter. Des del primer moment, la sèrie de llibres del jove aprenent de bruixot va ser publicada en català per l'editorial Empúries de Barcelona. Amb la intenció d'aprofitar el gran èxit entre el jovent d'aquest personatge, l'editorial Tàndem de València va llançar la campanya "Harry Potter, ara en valencià". El primer dels títols de la sèrie, *Harry Potter i la pedra filosofal*, es presentava en el marc del I Saló Valencià del Llibre en una versió adaptada al "valencià" a partir de l'edició catalana d'Empúries. La polèmica que va suscitar-se va tenir molts defensors de la versió valenciana, especialment en l'àmbit polític; d'altres vam opinar que aquesta diferenciació encetava un greu precedent fragmentador. Fins i tot, vam advertir del risc de galleguització a què s'abocava el català del País Valencià.

Amb tot, és evident que la decisió de l'editorial valenciana Tàndem no és la que ha posat en qüestió la unitat de la llengua per l'adaptació al "valencià", sinó totes aquelles editorials que actuen amb aquest mateix criteri regionalitzador.

Aquest criteri fragmentador de la unitat, no el trobem únicament en les editorials i els models lingüístics de preferència que tenen. Els mitjans de comunicació, els investigadors de la literatura, els comenta-

7. Valentim Rodrigues Fajim: "En aquells llocs on la identitat de la llengua depèn bàsicament dels moviments socials que se'n preocupen [...] l'integracionisme és el comportament dominant. En aquells altres on no s'esdevé així, i València n'és el paradigma juntament amb Galícia, el destí de la llengua queda sota la direcció dels seus botxins", "Qual é que é o conflito linguístico galego?", <<http://membros.lycos.fr/questione/academia/rodriguesfajimz.html>>.

ristes de llibres, fins i tot bona part dels lectors i les lectores en català, també pensen la literatura que adés era íntegrament catalana en termes regionals, escindits.

En els suplementes i les revistes espanyoles del ram literari, les literatures de la *plurilingüicitat* de l'estat hi apareixen, en el millor i excepcional dels casos, en exigües notícies que no sol llegir ningú (ningú dels qui compren habitualment aquestes publicacions). La literatura d'Espanya és, indubtablement, la que es fa en espanyol. És impensable que es publiquen edicions "autonòmiques" del suplement literari *Babelia*, que publica *El País*; tanmateix sí que n'hi ha per al suplement *Quadern*, que es publica en distintes i distintives versions catalana i valenciana. Aquesta fragmentació no és, dissortadament, un exemple aïllat. Un altre cas d'ídèntica mena és la publicació d'un suplement específic del Cercle de Lectors "Especial llibres en valencià", que ha coincidit amb la celebració del quinzè aniversari de la divisió catalana d'aquesta empresa de venda de llibres a domicili i de la revista que edita: *Cercle*.

L'aspecte més greu d'aquesta pràctica fraccionadora no és que siga costum entre els mitjans de comunicació d'ideologia espanyola, sinó que s'haja estès entre la nostra premsa. En els mitjans de comunicació del Principat, siguen públics o privats, escrits o audiovisuals, la notícia de la literatura actual d'altres territoris de llengua catalana és anecdòtica o inexistent. Idènticament ocorre al País Valencià amb els autors i les autores en català, siguen valencians o no. Patim, doncs, una greu regionalització de la literatura catalana: la tendència és que cada territori autonòmic, departament regional, fins i tot estat independent, promou la seua producció literària particular, amb un bandejament de la visió unitària, contràriament al que fa qualsevol literatura nacional "normal".

L'aportació valenciana a la literatura catalana és avui de primer ordre: en quantitat i en qualitat. Més enllà de les fronteres autonòmiques aquesta aportació és menystinguda i infravalorada: "regionalitzada". La nòmina valenciana dins la literatura catalana contemporània "oficial" ha quedat reduïda a dos o tres noms de referència que serveixen per a la coartada de la unitat. Ja s'han donat casos d'autors del País Valencià les obres dels quals han estat rebutjades per editorials del Principat "perquè ja tenien coberta la quota de valencians".

No existeix la literatura catalana en els llibres de text del País Valencià. Hi són gairebé tots els autors i les autores reconeguts, de Fraga fins a Maó, i de Saisés a Guardamar, però com a "literatura valenciana", ometent sovint l'origen territorial dels autors, especialment si són nascuts al Principat; fins i tot, va haver-hi un intent per part del govern de la Generalitat Valenciana de prohibir-hi els escriptors i les escriptores no nascuts al País Valencià. Tampoc no hi ha gaires noms d'autors i autores del País Valencià contemporanis en els llibres de literatura cata-

lana del Principat: els clàssics i prou. I val a dir que, pel que fa a les obres de lectura obligatòria, no hi ha criteri de literatura única, sinó "autonòmica" i, doncs, la lectura d'autors valencians i illencs sol ser, en el millor dels casos, testimonial.

Els llibres de les editorials del País Valencià no tenen gaire visibilitat i venda al Principat, i els llibres publicats a la Catalunya Nord o a les Illes Balears no existeixen als aparadors de la majoria de les llibreries de la resta dels Països Catalans.⁸ La nostra literatura ha esdevingut de conreu "minifundista".⁹

Un altre exemple de la greu fragmentació que pateix la literatura catalana, també en aquest cas provocat per l'intervencionisme polític, ha estat el desmembrament de l'Institut Ramon Llull. Tal com ha quedat després de la marxa del govern de les Illes Balears, cal que reclamem la creació d'una institució de mentalitat i abast nacional que presenti i represente arreu del món la literatura catalana com un fet integral i no esquarterat.¹⁰

D'altra banda, hem esmentat poc la problemàtica lingüística a les Illes Balears i Pituïses, i no perquè n'estiguen exemptes. Cal remarcar que el president del govern balear, Jaume Matas, va intentar importar la solució fragmentadora de l'AVL. Amb aquesta finalitat, va crear l'Institut d'Estudis Baleàrics per tal de convertir-lo en l'entitat normativa de les "modalitats lingüístiques de cada una de les illes" i iniciar-ne el distanciament del català.¹¹

El govern de Jaume Matas, però, ha hagut de recular en les intencions primeres, entre d'altres raons perquè l'Estatut d'autonomia no hi deixa gaire marge de maniobra, i, per tant, ha hagut de redefinir les

8. "Un libro editado por Bromera o Tres i Quatre es más difícil hoy de encontrar en una librería de Vic o de Manresa que hace 20 años" (Francesc Parcerisas, *Levante-EMV* 20 febr. 2004).

9. Manlleve aquesta definició a l'escriptor Sebastià Alzamora, que la va fer servir en la taula redona "La fragmentació de la literatura catalana", que va tenir lloc a València el 25 oct. 2004.

10. Val la pena reproduir l'anotació que fa l'escriptor Joan Francesc Mira sobre la Fira del Llibre de Guadalajara (Mèxic). "Quant a la Fira del Llibre [...] no sé què els puc dir. Segurament va ser un èxit, o això diuen, un èxit de la cultura catalana. Els valencians no deviem passar de l'u per cent dels convidats, i els llibres d'autor valencià certament no hi arribaven: potser mitja dotzena entre milers de llibres catalans." (*El Temps* 1070 [4-10 des. 2004])

11. Afortunadament, l'estatut de les Illes Balears és bastant més clar que no el valencià. Així, denomina sense embuts la llengua pel seu nom: català, i qui ostenta l'autoritat normativa de la llengua és la universitat. L'intent de "valencianització" de les Illes ha resultat fallit. Amb tot, val a dir que si no ha reeixit ha estat, en bona part, per l'oposició rotunda de la societat civil, cultural i política. La intenció de crear un ens normatiu diferenciador a la manera de l'AVL, va ser qualificat d'intent secessionista. Al País Valencià, tanmateix, no hi ha hagut aquesta oposició. Així doncs, alguns ens hem hagut de preguntar per què si la còpia (IEB) era secessionista, en canvi l'original (AVL) no ho és.

funcions de l'IEB. Ara s'encarrega de promoure la literatura de les Illes Balears tant a l'exterior —per separat, doncs, de l'IRL— com a l'interior. No obstant això, la institució no gaudeix de la total confiança del món literari. Així, arran d'una campanya engegada per l'IEB per promoure els autors i les autores de les Illes de cara a aquestes festes nadal·lenques, hi ha hagut escriptors que han demanat ser-ne exclosos per estar en desacord amb la política lingüística i cultural del Partit Popular i per no acceptar la condició d'escriptors "autonòmics".¹²

PROPOSTA DE FUTUR

Aquest és, grosso modo, el mal que ens està afeblint i disgregant. Amb tot, el tema genèric de les comunicacions d'aquest congrés és el futur dels estudis de la catalanística. En aquesta línia, doncs, m'atreviré a reclamar un visió més global, sencera, de la literatura catalana. Cal impedir que s'imiten i s'estenguen encara més les conductes segregacionistes. Caldria un major interès per la creació diguem-ne 'perifèrica'. Fóra necessari estar més amatents a les múltiples veus que estan construint la literatura catalana des d'aquests forçats "minifundis" a què se'ns està relegant. Caldria també mostrar un major interès per la literatura del present, per les veus pròpies que fan la literatura catalana d'avui; i no solament a través de les editorials fins ara de referència (moltes de les quals estan més interessades pel llibre com a indústria que no com a literatura), sinó prenent en consideració tot allò que es publica arreu dels Països Catalans.

La distància —física i mental— ha de permetre als estudiosos de la catalanística treballar sense les renúncies i els prejudicis, que avui són, dissortadament, els pitjors entrebancs que condicionen, esbiaixen i mutilen l'estudi i la promoció de la literatura catalana a casa nostra. Si als Països Catalans, la llengua i la literatura catalanes estan massa sotmeses als lamentables avatars de la política, per obstinació d'uns i negligència d'altres —nosaltres—, que hi haja almenys un espai on la literatura catalana pugui ser estudiada i referida com una realitat completa, sense mutilacions ni categoritzacions territorials.

TONI CUCARELLA

¹². Llorenç Capellà. "L'IEB, jo i les coses que ens separen". *Diari de Balears* 30 nov. 2004.